

Olavi Huvi & Theo Moraal

Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa

Opinnäytetyö

Sosionomi

Sosionomikoulutus, kouluhyvinvointi ja kuraattorityö

2024

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi
Tekijä/Tekijät	Olavi Huvi & Theo Moraal
Työn nimi	Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa
Toimeksiantaja	Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa
Vuosi	2024
Sivut	36 sivua, liitteitä 2 sivua
Työn ohjaaja(t)	Hanna Haatainen & Hanna-Leena Lipsanen

TIIVISTELMÄ

Vuonna 2016 itsemääräämisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä muutettiin kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi Suomessa. Muutoksien tarkoituksena oli ennaltaehkäistä kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden rajoittamista, edistää itsenäistä suoriutumista ja vahvistaa itsemääräämisoikeuden toteutumista. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää haastattelujen avulla, millä tavoin asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa. Toimeksiantajamme oli Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa. Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin Eloisan alaisuudessa toimivassa kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintayksikössä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millä tavoin asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa ja millä keinoilla itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan kehittää. Tärkeäksi koettiin tuoda työssä esiin työ- ja päivätoiminnan asiakkaiden sekä henkilökunnan näkemys asiasta.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineisto kerättiin puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Haastattelujen vastaukset analysoitiin käyttämällä aineistolähteistä sisällönanalyysiä. Haastatteluihin osallistui viisi asiakasta ja viisi henkilökunnan jäsentä kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnasta.

Opinnäytetyön aineistoa analysoitaessa aineistosta selvisi, millä tavoilla itsemääräämisoikeus toteutuu, mitkä asiat haastavat sen toteutumista ja millä keinoilla itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan parantaa. Itsemääräämisoikeuden toteutumista edisti asiakkaan osallisuus omaa työtä ja omia asioita koskeviin päätöksiin. Itsemääräämisoikeuden toteutumista haastoivat vamman laatu, rajoitustoimenpiteet ja resursseista johtuvat rajoitteet. Itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan parantaa edistämällä työ- ja päivätoiminnan yhteistyötä asiakkaan kodin kanssa, lisäämällä henkilökunnan ammattitaitoa asiakkaan tahdon selvittämisen parantamiseksi, edistämällä yritysyritystyötä ja lisäämällä resursseja työntekijöiden palkkaamiseksi, materiaalien lisäämiseksi, tilojen esteettömyyden parantamiseksi sekä työtehtävä- sekä toimintavaihtoehtojen lisäämiseksi. Jatkotutkimuksena aiheesta voitaisiin tutkia sitä, miten työ- ja päivätoiminnan sekä asiakkaan kodin yhteistyötä voitaisiin edistää itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseksi.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, työ- ja päivätoiminta, itsemääräämisoikeus

Degree title	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Olavi Huvi & Theo Moraal
Thesis title	The fulfillment of client's self-determination in the work and day-time activities for the intellectually disabled
Commissioned by	Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa
Time	2024
Pages	36 pages, 2 pages of appendices
Supervisor	Hanna Haatainen & Hanna-Leena Lipsanen

ABSTRACT

In order to improve the self-determination of intellectually disabled people in Finland, there were changes in legislation in the year 2016. The purpose of changing the legislation was to prevent restricting intellectually disabled person's self-determination, improve their independent performance and reinforce the fulfillment of self-determination. The purpose of this bachelor's thesis was to find out with the help of interviews in what ways the client's self-determination is fulfilled in the work and daytime activities for the intellectually disabled. The research material for this bachelor's thesis was collected from a work and daytime activities unit for the intellectually disabled.

This bachelor's thesis aimed at studying the ways the client's self-determination was fulfilled in work and daytime activities for the intellectually disabled, as well as the challenges in the fulfillment of self-determination and the ways to improve the fulfillment of self-determination.

The bachelor's thesis was conducted as a qualitative study and the research data was gathered using semi-structured interviews. The data of the interviews was analysed using data-based content analysis. Five clients and five members of staff took part in the interviews.

By analysing the research data it was found out in what ways the client's self-determination is fulfilled, what challenges there were and in what ways the fulfillment of self-determination can be improved. The client's self-determination was implemented by their involvement in decisions concerning their work and themselves. The nature of the disability, use of restrictive measures and constraints caused by resources, challenged the fulfillment of the client's self-determination. Fulfilment of self-determination can be improved by improving the collaboration between the client's home and the work and daytime activities unit. The fulfillment of self-determination can also be improved by increasing the staff's skills to identify the client's will and by promoting business cooperation. Increasing resources is also important to hire more staff, to improve the accessibility of the premises and to add more work assignment and activity options. Follow-up research on this subject could study the ways of improving cooperation between the client's home and their work and daytime activity unit, to better fulfill of the client's self-determination.

Keywords: intellectual disability, work and daytime activities, self-determination

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TOIMEKSIANTAJAN ESITTELY	1
3	TIETOPERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	2
3.1	Kehitysvammaisuuden tutkimus	3
3.2	Kehitysvammaisuus	4
3.3	Itsemääräämisoikeus	5
3.4	Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta	7
3.5	Eettisyys	8
3.6	Osallisuus	9
3.7	Työhyvinvointi	9
3.8	Asiakaslähtöisyys	10
3.9	Asumisyksikkö	10
4	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	11
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	12
5.1	Laadullinen tutkimus	12
5.2	Puolistrukturoitu haastattelu	13
5.3	Sisällönanalyysi	13
5.4	Aineiston analyysi	14
6	TULOKSET	18
6.1	Millä tavoilla asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminnassa? ...	18
6.2	Toteutuuko itsemääräämisoikeus asiakkaan mielestä?	20
6.3	Toteutuuko asiakkaan itsemääräämisoikeus henkilökunnan mielestä?	21
6.4	Mitkä asiat ovat haasteellisia itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta?	22
6.5	Millä muutoksilla ja toimilla itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan parantaa?	

7	JOHTOPÄÄTÖKSET	26
7.1	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen	26
7.2	Itsemääräämisoikeuden toteutumisen haasteet.....	28
7.3	Muutokset ja toimet itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseksi	29
8	POHDINTA	30
8.1	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys.....	30
8.2	Jatkokehittäminen.....	33
8.3	Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessin aikana.....	33
8.4	Opinnäytetyön hyödyt työelämäkumppanin kannalta.....	34
	LÄHTEET.....	36

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

Liite 2. Saatekirje

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, koska moni asiakas kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa ei välttämättä tunne ja hahmota omia oikeuksiaan. Aiheen ammatillisia hyötyjä ovat eettisempi toiminta ja työn laadun parantaminen. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisesta on tärkeää tutkia, sillä asiakkaan hyvä mieli työ- tai päivätoimintapäivän jälkeen ei välttämättä kerro juuri mitään itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Itsemääräämisoikeutta tutkimalla ja parantamalla pyritään ennaltaehkäisemään ja estämään hyväksikäyttöä ja rajoittamista. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta saatetaan rajoittaa asiakkaan edunvalvojien ja ohjaajien toimesta niin tahallisesti kuin myös tahattomasti. Aihe on meille merkittävä sen takia, koska pidämme itsemääräämisoikeuden toteutumista erittäin tärkeänä arvona, oli kyseessä kuka kansalainen tahansa.

Lähtöolettamuksena oli, että työntekijät pyrkivät parhaansa mukaan tarjoamaan toimintaa, jossa asiakkaan itsemääräämisoikeus pääsee toteutumaan. Oletuksena oli kuitenkin myös se, että itsemääräämisoikeuden toteutuminen jää puutteelliseksi, sillä käytettävissä olevat resurssit rajoittavat itsemääräämisoikeuden kokonaisvaltaisempaa toteutumista. Oletimme, että henkilökunta kohtaa välillä työssään eettisesti ristiriitaisia tilanteita esimerkiksi joutuessaan rajoittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta tilanteissa, joissa asiakkaan tahto aiheuttaisi haittaa hänen omalle hyvinvoinnilleen tai terveydelleen.

2 TOIMEKSIANTAJAN ESITTELY

Toimeksiantajamme toimii Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa. Keräsimme aineiston Eloisan alaisuudessa toimivalta kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintayksiköltä. Olemme häivyttäneet yksikön nimen opinnäytetyöstämme tunnistettavuuden estämiseksi ja yksityisyyden suojaamiseksi.

Eloisa on yksi Suomen 21 hyvinvointialueesta, ja sen tehtävänä on järjestää pelastustoimen palvelut sekä sosiaali- ja terveystalvet 12 kunnan alueella.

(Eloisa s.a.) Eloisa järjestää työ- ja päivätoimintaa vammaisille henkilöille. Päivätoiminta on tarkoitettu niille henkilöille, joiden toimintakyky ei ole sillä tasolla, että he voisivat osallistua työ- tai avotyötoimintaan tai tuettuun palkkatyöhön. Päivätoiminnan tarkoituksena on tarjota asiakkaalle mahdollisuuksia toimintakyvyn ylläpitämiseen osallistumisen, vuorovaikutuksen ja oppimisen kautta. Päivätoiminta tavoittelee sitä, että asiakkaan elämänlaatu ja vuorovaikutustaidot pääsisivät kehittymään toiminnan seurauksena. Päivätoiminnan tavoitteena on myös edistää asiakkaan omatoimisuutta. (Eloisa s.a.)

Opinnäytetyömme aihe on noussut suoraan yhteistyökumppaniltamme hyvinvointialue Eloisalta, koska kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista on vaikeampi arvioida kuin itsemääräämisoikeuden toteutumista muiden asiakasryhmien kohdalla. Kehitysvammaiselle voi olla hyvin haastavaa hahmottaa omien päätösten seurauksia esimerkiksi terveyden tai oman tulevaisuuden kannalta.

Työelämäkumppanin rooli on tutkimuksessa erittäin merkittävä, sillä analysoitava tutkimusaineisto saatiin työelämäkumppanin kautta haastattelujen avulla. Työelämäkumppanin rooli näkyy myös siinä, miten tutkimusta on tehty, sillä tutkimuskysymyksiin saaduilla vastauksilla on tarkoitus parantaa työ- ja päivätoiminnan asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumista ja näin ollen myös työ- ja päivätoimintayksikön työn laatua.

3 TIETOPERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa esittelemme keskeistä tietoa ja käsitteitä, jotta opinnäytetyössä käytetty terminologia avautuisi paremmin lukijalle. Kehitysvammaisuus, itsemääräämisoikeus sekä työ- ja päivätoiminta ovat tärkeitä käsitteitä opinnäytetyömme kannalta, sillä tutkimme asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa. Avaamme myös muutamia työtä ohjaavia lakeja sekä eettisyyttä, jotta lukija saa käsityksen siitä, mihin viittaamme, kun puhumme työn eettisyydestä tai vammaistyötä ohjaavista la-

eista. Olemme lisänneet tietoperustaan myös muita termejä, jotka ovat olennaisia opinnäytetyömme aiheen kannalta. Esimerkiksi asumisyksikkö mainitaan useassa eri haastattelussa, joten koimme tarpeelliseksi lisätä tietoperustamme myös asumisyksikön määritelmän.

3.1 Kehitysvammaisuuden tutkimus

Joel Kivirauma kuvaa tutkimuksessaan merkittävimmiten suomalaisiksi teoksiksi vammaisuuden tutkimuksesta Paula Määtän "Vammaiset – suuri vähemmistö" -, Simo Vehmoksen "Vammaisuus" - sekä Simo Vehmoksen "Erilaisuuden historiaa" -teokset. Kivirauman mukaan vammaisuutta kokonaisuutena tai yksittäisiä vammaryhmiä ei ole Suomessa tutkittu kovinkaan kattavasti. (Kivirauma 2014, 5.)

Kehitysvammaliiton sivuilta löytyy huomattava määrä kehitysvammaisuuteen liittyviä tutkimuksia, selvityksiä, erillisjulkaisuja ja julkaisuja ulkopuolisissa julkaisusarjoissa, joista osa liittyy kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. (Kehitysvammaliitto ry 2016.)

Kehitysvammaliiton (2023) tekemässä tutkimuksessa tulee esiin, että noin neljännes (24,3 %) tutkimukseen osallistuneista henkilöistä koki kohdallaan itsemääräämisoikeuden toteutuneen huonosti tai erittäin huonosti (Lindh ym. 2023, 123). Tutkimuksessa kuitenkin yli puolet vastaajista koki, että heidän itsemääräämisoikeutensa toteutui melko hyvin tai erittäin hyvin. Haasteellista itsemääräämisoikeuden toteutumiseen sosiaali- ja vammaispalveluissa oli tutkimukseen vastanneiden palveluiden asiakkaiden mukaan esimerkiksi se, että heidän kokemuksensa mukaan he eivät mielestään pystyneet vaikuttamaan tarpeeksi itseään koskeviin päätöksenteon prosesseihin. Asiakkaat kokivat, että heidän mielipiteitään ja tarpeitaan ei huomioitu tarpeeksi hyvin palvelujen sisältöä suunniteltaessa. Tutkimuksen tulosten mukaan osallistavaa dokumentointia ja tuettua päätöksentekoa tulisi vahvistaa sosiaalityössä sekä vammaispalveluissa. Lisäksi

vammaisilla henkilöillä ilmeni haasteita tiedon saamisessa. Tiedon saavuutta vaikeuttivat selkokielisyyden puute ja se, jos tarpeelliset tiedot olivat huonosti saatavassa olevassa muodossa. (Lindh ym. 2023, 135.)

3.2 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisella yksilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on erilaisia haasteita liittyen oppimiseen ja uusien asioiden ymmärtämiseen. Kehitysvammainen ihminen tarvitsee tavallista enemmän aikaa oppimiseen. Kehitysvammaisia ihmisiä arvioidaan Suomessa olevan noin 50 000. (Kehitysvammaliitto ry 2016.) Kehitysvammaisuuden toteaa yleensä erikoissairaanhoidon lääkäri moniammatillisen arvion perusteella. Kehitysvammaisuuteen kuuluu tyypillisesti myös oppitujen asioiden soveltamisen vaikeutta ja vaikeuksia oman elämän hallinnassa. Kehitysvammaiselle omaan ympäristöön sopeutuminen, itsestään huolehtiminen ja kommunikoiminen on vaikeampaa kuin sellaiselle henkilölle, jolla ei ole kehitysvammaa. (Åberg 2021.)

Kehitysvammaisuutta esiintyy laadultaan erilaisena. Kehitysvammaisuus voi olla lievää, keskivaikeaa, vaikeaa tai syvää. Kehitysvammaisuuden laatu vaikuttaa suoraan kehitysvammaisen henkilön tarvitsemaan tukeen. Mitä lievemmästä vammasta on kyse, sitä alhaisempi on henkilön tarvitseman tuen määrä. Lievästi kehitysvammainen henkilö voi pärjätä arjessaan melko itsenäisesti, kun taas syvästi kehitysvammainen henkilö tarvitsee apua ympärivuorokautisesti kaikissa toiminnoissa. Kehitysvammaisilla todetaan muuhun väestöön nähden enemmän masennusta, ahdistusta, autismikirjon häiriöitä, ADHD:ta sekä epilepsiaa. Vamman laatu vaikuttaa myös liitännäissairauksien todennäköisyyteen sillä tavoin, että liitännäissairaudet ovat sitä todennäköisempiä, mitä vaikeampi kehitysvamma henkilöllä on.

(Åberg 2021.)

Kehitysvammaisuus voi johtua monesta eri syystä. Yhtenä syynä kehitysvammaisuudelle voi olla synnynnäinen geneettinen oireyhtymä. Synnynnäisistä geneettisistä oireyhtymistä yleisimpiä ovat Downin oireyhtymä ja särö-X-oireyhtymä. Muita syitä kehitysvammaisuudelle voivat olla esimerkiksi erilaiset

komplikaatiot raskauden tai synnytyksen aikana, synnynnäiset sairaudet tai kehitysiän aikaiset sairaudet ja vammat. Kehitysvammaisuutta voidaan ennaltaehkäistä tukemalla odottavan äidin päihteettömyyttä, vaikka kaikki kehitysvammat eivät johdukaan raskaudenaikaisesta päihteiden käytöstä. Muilla tavoin kehitysvammaisuutta ei juurikaan voida ehkäistä. (Åberg 2021.)

3.3 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan henkilön laillista oikeutta vaikuttaa itseään koskevissa asioissa. Itsemääräämisoikeuden toteutumista pidetään yllä lainsäädännön keinoin. Tukiliiton internetsivuilla itsemääräämisoikeutta kuvailaan perustaltaan vahvaksi, koska se kuuluu perustuslain takaamiin oikeuksiin. Perustuslaki sisältää säädökset jokaiselle ihmiselle kuuluvista perusoikeuksista, ja itsemääräämisoikeus on osa näitä oikeuksia. Itsemääräämisoikeudesta säädetään lisäksi myös YK:n vammaissopimuksessa sekä laissa kehitysvammaisten erityishuollosta. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017.)

Suomen perustuslain toisessa luvussa säädetään kaikille ihmisille kuuluvista perusoikeuksista. Lain toisen luvun pykälällä 6 pyritään turvaamaan kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus. Pykälässä mainitaan esimerkiksi, että ihmistä ei saa vammaisuuden perusteella asettaa eri asemaan muihin ihmisiin nähden. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 2. luku 6. §.)

Suomen perustuslain pykälän 7 mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, turvallisuuteen, vapauteen ja elämään. Näihin lain turvaamiin perusoikeuksiin puuttumiseen täytyy olla laissa säädetty peruste. (Suomen perustuslaki, 2. luku 7. §.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519) kuvaa 3 a luvun pykälässä 42 a toimenpiteet erityishuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden tukemiseksi. Pykälän 42 a mukaan erityishuollon asiakkaan palvelu- ja hoitosuunnitelmaan tulee kirjata ne asiat, joiden avulla asiakkaan itsemääräämisoikeutta pystytään vahvistamaan. Suunnitelmaan tulee kirjata keinot, joiden avulla erityishuollossa olevaa henkilöä autetaan suoriutumaan elämässään itsenäisesti.

Lisäksi suunnitelmaan on kirjattava osallisuuden ja osallistumisen turvaamista edistävät keinot sekä asiakkaan käyttämät kommunikaatiomenetelmät. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata keinot, joiden avulla asiakkaan erityishuolto pyritään toteuttamaan ilman rajoitustoimenpiteiden käyttämistä. Myös arvioidut rajoitustoimenpiteet tulee kirjata asiakassuunnitelmaan. Erityishuollon asiakkaan palvelu- ja hoitosuunnitelma tulee tarkistaa vähintään kuuden kuukauden välein tai tarpeen mukaan useammin.

(Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, 3 a. luku 42 a. §.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta kuvaa 3 a luvun pykälässä 42 itsemääräämisoikeutta vahvistavia asioita. Itsemääräämisoikeutta vahvistavia asioita ovat asiakkaan yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden huomioiminen. Itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi asiakkaalla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa, hoitoonsa ja itseään koskevien päätösten tekemiseen. Erityishuollon asiakkaan ihmisarvoa tai hänen vakaumuksiaan ei saa loukata. Asiakkaan yksityisyyttä tulee kunnioittaa ja hänellä tulee olla mahdollisuus esittää omia toiveita ja mielipiteitä. Asiakkaan edun on oltava keskiössä päätöksenteossa. Erityishuollossa työskentelevän tulee toimia työssään niin, että hän edistää ja ylläpitää toiminnallaan erityishuollon asiakkaan terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia.

(Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, 3 a. luku 42. § mom. 1.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta kuvaa 3 a luvun pykälässä 42 d tilanteita, joissa asiakkaan itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa perustellusti. Pykälän 42 d tarkoituksena on estää tarpeetonta itsemääräämisoikeuden rajoittamista, säätämällä edellytyksistä rajoitustoimenpiteiden käytölle. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää sellaisissa tapauksissa, joissa tilanne on kärjistynyt niin pitkälle, etteivät lievemmat keinot riitä tilanteen ratkaisemiseksi. Asiakkaan uhatessa toiminnallaan omaa tai muiden ihmisten terveyttä ja turvallisuutta, voidaan rajoitustoimenpiteitä käyttää perustellusti. Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen edellytyksenä voi olla myös tilanne, jossa asiakas ei ymmärrä käyttäytymisensä seurauksia tai kykene päättämään omasta hoidostaan ja huolenpidostaan. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, 3 a. luku 42 d. §.)

3.4 Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta

Päivätoiminnan tarkoituksena on edistää kehitysvammaisten henkilöiden arki-
sias taitoja ja luoda heille mielekästä toimintaa päivittäiseen elämään. Päivätoi-
minnan kautta saadut vuorovaikutussuhteet ja ihmiskontaktit edistävät palve-
lunsaajan psyykkistä terveyttä sekä hyvinvointia. Päivätoiminta voi sisältää
esimerkiksi liikuntaa, ulkoilua, kuvataidetta, askartelua ja muuta yksilöllistä tai
ryhmämuotoista toimintaa. Päivätoiminnan asiakkaat tulee ottaa mukaan toi-
mintojen suunnitteluun, jotta ne vastaisivat mahdollisimman hyvin heidän hen-
kilökohtaisiin tarpeisiinsa ja jotta heille syntyisi kokemus osallisuudesta. (THL
2023a.)

Päivätoimintaa järjestetään vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perus-
teella niille henkilöille, jotka eivät kykene sosiaalihuoltolain perusteella järjes-
tettävään työtoimintaan. Edellytyksenä vammaispalvelulain mukaiseen päivä-
toimintaan osallistumiseen on se, että henkilö voidaan lukea vammaispalvelu-
lain määritelmän mukaan vaikeavammaiseksi. Kuitenkaan kehitysvammalain
määrittämän päivätoiminnan saamiseksi henkilöllä ei tarvitse olla vaikeaa ke-
hitysvammaa, joka täyttäisi vammaispalvelulain mukaisen päivätoiminnan
edellytykset, koska nämä henkilöt ovat oikeutettuja päivätoimintaan kehitys-
vammalain perusteella. Lait täydentävät toisiaan, jotta kukaan ei jäisi tarvitse-
mansa palvelun ulkopuolelle. (THL 2023a.)

Työ- ja päivätoiminnan tarkoituksena on edistää asiakkaan osallisuutta, toi-
mintakykyä ja työllistymismahdollisuuksia. Työtoiminnan konkreettista sisältöä
ei ole määritelty täsmällisesti, joten sen suunnittelussa hyödynnetään asiak-
kaan henkilökohtaisia toiveita ja tavoitteita. Työtoiminta pitää pyrkiä järjestä-
mään siten, että se vastaa asiakkaan tarpeisiin. Asiakkaalla pitää olla mahdol-
lisuus ilmaista oma mielipiteensä toiminnan määrästä ja sisällöstä. (THL
2023b.)

Työtoiminnan sisältö voi rakentua monista erilaisista työtehtävistä. Osaa asiakkaista saattaa kiinnostaa keittiössä työskenteleminen ja osaa taas puhtaanapidon tehtävät. Joissakin yksiköissä asiakkaille tarjotaan mahdollisuus erilaisten käsitöiden tekemiseen. Yritysyhteistyön kautta työtoiminnan sisältö voi olla myös erilaista kokoonpano- ja pakkaustyötä. Työtoiminta pyritään rakentamaan asiakkaan yksilöllisiä taitoja tukevaksi ja toiminnan sisällön suunnittelussa pyritään huomioimaan asiakkaan henkilökohtaiset toiveet ja tarpeet. (Vernerinet 2024.)

3.5 Eettisyys

David Seedhouse argumentoi vuonna 2008 ilmestyneessä kirjassaan *Ethics: The Heart of Health Care*, että terveysalalla työskenneltäessä työntekijänä täytyy sitoutua moraalisesti siihen, mitä tehdyllä työllä tavoitellaan. Työn tavoitteiden tulisi selkeyttää sitä, mikä on oikein ja väärin, ja ohjata ratkaisuntesossa, kun tilanteet ovat monitulkintaisia tai epäselviä. Hänen mukaansa moraalinen sitoutuminen on aina myös emotionaalinen sitoutuminen. (Seedhouse 2008, 20–21.) Eettiseen harkintaan ja päätöksentekoon liittyvätkin aina myös arvomme, vaistomme, logiikkamme, tunteemme, elämäkokemuksemme, historia, ympäristömme ja tapamme luokitella maailmaa. Hän kuvaakin jokaista ihmistä etiikan harjoittajaksi, sillä ihmiselämä on täynnä eettisiä valintoja. (Seedhouse 2008, 43.)

Superliitto määrittelee julkaisussaan (2019) lähihoitajan eettisiksi periaatteiksi ihmisarvon ja elämän kunnioittamisen, itsemääräämisoikeuden toteutumisen kunnioittamisen ja edistämisen, asiakkaiden sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen, tasa-arvon toteutumisen edistämisen, eettisen vastuullisuuden noudattamisen, työyhteisön yhteisöllisyyden edistämisen sekä asiakkaan ja asiakkaan läheisten toivon ylläpitämisen. (Nevala ym. 2019, 7–9.)

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto SOAMK on hyväksynyt 20.4.2023 järjestetyssä verkostokokouksessaan sosiaalialalla tarvittavaa osaamista kuvaavat kompetenssit. Eräs kompetensseista on sosiaalialan eettinen osaami-

nen. Sosiaalialan eettiseen osaamiseen kuuluu se, että sosiaalialalla työskentelevä henkilö kykenee toimimaan ihmis- ja perusoikeussäädöksiä kunnioittavalla tavalla työssään. Sosiaalialan työntekijän on tunnettava sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet ja noudatettava näitä työssään. Sosiaalialan työntekijän tulee ymmärtää se, millä tavoin hänen oma arvomaailmansa ja ihmiskäsityksensä vaikuttavat siihen, millä tavalla hän toimii asiakkaiden kanssa. Sosiaalialan työntekijän tulee osata toimia arvoriitoja sisältävissä tilanteissa eettisesti perustellusti siten, että toimintatavat ovat sosiaalisesti kestäviä. Sosiaalialan työntekijän täytyy osata toimia niin, että hänen toimintatapansa edistävät yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, moninaisuutta sekä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ja ihmisryhmien asemaa. Sosiaalialan eettiseen osaamiseen kuuluu lisäksi se, että sosiaalialalla työskentelevä henkilö ymmärtää, mitä tarkoittaa kulttuurinen moninaisuus, ja osaa toimia sensitiivisellä tavalla vuorovaikutustilanteissa. (SOAMK 2023.)

3.6 Osallisuus

Kokemus osallisuudesta syntyy yksilön kokiessa kuuluvansa johonkin. Yhteenguulumisen tunteita yksilö voi saada esimerkiksi työ- tai harrastusyhteisön kautta. Osallisuuden tunteen syntymisen kannalta on tärkeää, että yksilö kokee pystyvänsä vaikuttamaan omiin sekä oman yhteisönsä asioihin. Osallisuus on sitä, että kaikki halukkaat pääsevät osallistumaan ja että yksilöä ei jätetä ulkopuolelle päätöksistä tai toiminnasta. Yksilön mahdollisuus hyödyntää voimavarojaan on osallisuuden toteutumisen edellytys. (SOSTE 2018.)

3.7 Työhyvinvointi

Voidessaan hyvin työssään työntekijällä on kokemus siitä, että hänen psyykkiset ja fyysiset kykynsä yltyvät työn asettamiin vaatimuksiin. Työ voi lisätä yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia, sillä työ takaa yksilölle mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen, merkityksellisten asioiden tekemiseen ja toimeentuloon. Työhyvinvoinnin edistäminen on tärkeää, sillä työ on iso osa yksilön päivittäistä elämää. Yksilön työhyvinvointi on myös organisaation etu, sillä

työntekijöiden voidessa hyvin he suoriutuvat paremmin työstään. Työhyvinvointia tulee pyrkiä edistämään johtamisen kautta kiinnittämällä huomiota työntekijöiden työkykyyn, työtyytyväisyyteen, työn imuun ja työstä palautumiseen sekä löytämällä keinoja työstressin ja työuupumuksen ehkäisemiseen. (Työterveyslaitos s.a.)

3.8 Asiakslähtöisyys

Palvelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että työntekijä kohtaa asiakkaan kiireettömästi ja paneutuu asiakkaan esiin nostamiin asioihin. Asiakkaan kanssa keskustellessa tulee käyttää hänelle tuttua kieltä. Asiakkaan odotuksiin on pyrittävä vastaamaan, häntä tulee pyrkiä ymmärtämään, ja työntekijän on otettava hänet tosissaan. Diagnoosien ja ongelmien takana on yksilöllinen ihminen, joka haluaa tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. (Laitinen & Pohjola 2015, 52–53.)

Asiakslähtöisyyteen kuuluvat asiakkaan näkeminen hänen oman elämänsä asiantuntijana ja tämän asiantuntijuuden hyödyntäminen palveluja muodostettaessa. Itsemääräämisoikeuden noudattaminen on edellytys asiakslähtöiselle työotteelle, sillä itsemääräämisoikeus pitää sisällään oikeuden tulla kuulluksi ja oikeuden omien toiveiden esille tuomiseen. Itsemääräämisoikeus ja asiakslähtöisyys ovat yhteydessä toisiinsa, sillä ilman asiakkaan kuulemistä ja hänen toiveidensa huomioon ottamista työtä ei voida tehdä asiakslähtöisesti. (Laitinen & Pohjola 2015, 47–48.)

3.9 Asumisyksikkö

Ympäri vuorokautista palveluasumista järjestetään hyvinvointialueen toimesta henkilöille, jotka tarvitsevat päivittäisessä elämässään vuorokaudenajasta riippumatonta hoitoa ja huolenpitoa ja joiden hoidon järjestäminen muutoin ei olisi heidän etujensa mukaista. Sosiaalihuoltolain mukaista ympärivuorokautista palveluasumista voidaan järjestää asumisyksikössä, jossa palvelunsaajalla on oma asunto ja mahdollisuus ympärivuorokautiseen hoitoon ja huolenpitoon.

Palvelunsaajalle tarjotaan asumisyksikön taholta myös toimintakykyä ylläpitävää ja edistävää toimintaa, sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, vaatehuolto, ateriat sekä asunnon siivous. Ympäri vuorokautisen palveluasumisen toteuttamisessa pyritään palvelunsaajan yksityisyyden kunnioittamiseen ja osallisuuden tukemiseen. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, 3. luku 21 c. §.)

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä luvussa käymme läpi tarkemmin opinnäytetyön tavoitteita, sen tarkoitusta ja tutkimuskysymyksiä, joihin pyrimme vastaamaan.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa Etelä-Savon hyvinvointialueen alaisuudessa toimivan kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintayksikön asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Tarkoituksena on selvittää haastattelujen avulla, millä tavoin itsemääräämisoikeus toteutuu kyseisessä yksikössä ja millä toimilla sitä voitaisiin parantaa. Opinnäytetyömme pääkysymys on

- Millä tavoilla asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminnassa?

Pääkysymystä tarkentavat alakysymykset ovat

- Toteutuuko itsemääräämisoikeus asiakkaan mielestä?
- Toteutuuko asiakkaan itsemääräämisoikeus henkilökunnan mielestä?
- Millä muutoksilla ja toimilla itsemääräämisoikeuden toteutumista voitaisiin parantaa?
- Mitkä asiat ovat haasteellisia itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta?

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kyseisessä yksikössä ja selvittää keinoja sen kehittämiseen. Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää tämänhetkinen tilanne työ- ja päivätoimintayksikössä haastatteleamalla asiakkaita ja työntekijöitä. Tärkeää on saada esille molemmat näkökulmat, jotta asioiden kehittäminen on mahdollista yhteistyössä organisaation kaikkien osapuolien kesken.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelemme tutkimusmenetelmät, joita käytimme opinnäytetyön tekemiseen. Kuvaamme aineistonkeruumenetelmän ja analyysin tekotavan. Lisäsimme opinnäytetyöhön taulukot, jotka havainnollistavat sisällönanalyysin tekoa niin asiakkaiden kuin henkilökunnan kohdalla.

5.1 Laadullinen tutkimus

Kirjassaan *Tilastollinen tutkimus (2014)* Tarja Heikkilä määrittelee kvantitatiivisen tutkimuksen pyrkivän vastaamaan kysymyksiin, kuten Mikä? Missä? Paljonko? tai Kuinka usein? Kvalitatiivinen tutkimus taas pyrkii vastaamaan kysymyksiin, kuten Miksi? Millainen? ja Miten? (Heikkilä 2014, 15.)

Valitsimme opinnäytetyömme menetelmälliseksi lähestymistavaksi kvalitatiivisen tutkimuksen, sillä tarkoituksenamme oli tutkia asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista ja pyrkiä löytämään keinoja ja tapoja itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseen hyödyntäen niin asiakkaiden kuin myös ohjaajien näkemyksiä.

Kvalitatiivinen tutkimus tuntui meistä luonnollisemmalta vaihtoehdolta tutkimuskysymyksiemme luonteen vuoksi.

5.2 Puolistrukturoitu haastattelu

Suorittamamme haastattelut olivat puolistrukturoituja. Haastattelukysymykset ohjasivat keskustelun kulkua, mutta tarkoituksenamme oli käydä keskustelua dialogisesti esittämällä mahdollisia lisäkysymyksiä. Emme käyttäneet identtisiä kysymyksiä kaikkien haastateltavien kohdalla, sillä haastateltavien vastaukset vaikuttivat siihen, mitä tarkentavia kysymyksiä päädyimme kysymään. Suunnittelimme omat kysymykset henkilökunnalle sekä erilliset kysymykset asiakkaille. Kysyimme kaikki suunnitellut kysymykset sekä erilaisia tarkentavia kysymyksiä vastauksista riippuen. Haastattelujen pituus vaihteli alle 10 minuutista noin 45:een minuuttiin. Litteroituna tekstiksi haastatteluaineistoa muodostui yhteensä noin 30 sivua.

Koimme, että aineiston keruussa asiakkailta paras lähestymistapa oli henkilökohtainen haastattelu, sillä se mahdollisti kysymyksen muokkaamisen tilanteissa, joissa haastateltu ei ymmärrä kysymystä. Tämänlaisia tilanteita haastattelujen aikana tuli kuitenkin odotettua vähemmän. Lisäksi haastattelu mahdollisti tarkentavien kysymysten kysymisen. Kyselylomake ei olisi ollut aineistonkeruun kannalta hyvä vaihtoehto, sillä monilla asiakkailla ei ollut mahdollisuutta päästä internetiin tai omaa sähköpostiosoitetta käytössään. Asiakkaan oma mielipide oli mielestämme erittäin tärkeää ottaa huomioon heitä itseään koskevassa tutkimuksessa. Haastattelimme asiakkaista viittä henkilöä ja lisäksi henkilökunnasta viittä henkilöä, joista yksi oli esihenkilö.

Halusimme ottaa opinnäytetyöhömmme mukaan henkilökunnan jäsenten näkemysten, sillä he katselevat asioita ammatillisesta näkökulmasta käsin ja moni heistä on ollut osana asiakkaiden arkea jo vuosien ajan. Tutkimusaiheen ollessa moniulotteinen koimme, että haastatteleminen on työntekijöidenkin kohdalla paras tiedonkeruumenetelmä. Haastattelemalla sekä henkilökunnasta että asiakkaista viittä henkilöä pyrimme saamaan kattavan tutkimusaineiston ja näin lisäämään opinnäytetyömme luotettavuutta.

5.3 Sisällönanalyysi

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on redusointi eli pelkistäminen. Redusoinnissa alkuperäisdataa pelkistetään siten, että siitä jäävät

jäljelle vain tutkimuksen kannalta olennaiset asiat. Alkuperäisistä ilmaisuista luodaan pelkistettyjä ilmaisuja kirjaamalla alkuperäisilmauksesta pelkästään olennainen informaatio. Pelkistetyt ilmaisut listataan analyysin toista vaihetta varten. Analyysin toisessa vaiheessa aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään. Klusteroinnin aikana samaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset yhdistetään alaluokiksi. Analyysin kolmannessa vaiheessa aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään yhdistämällä klusteroinnin aikana muodostuneista alaluokista yläluokkia. Yläluokista yhdistetään pääluokkia ja pääluokat yhdistetään yhdistäväksi luokaksi. Luokituksia yhdistelemällä pyritään saamaan vastaukset tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91–94.)

5.4 Aineiston analyysi

Puolistrukturoidun haastattelun kautta kerätty aineisto analysoitiin tässä opinäytetyössä aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Haastattelujen nauhoittamisen jälkeen kuuntelimme haastattelut huolellisesti läpi ja litteroimme haastattelujen äänitteet tekstimuotoon OneDriveen.

Litteroinnin jälkeen pelkistimme eli redusoimme aineiston, mikä tarkoittaa sitä, että litteroituja vastauksia tiivistetään kadottamatta olennaista informaatiota.

Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin ensimmäistä vaihetta pelkistämiseksi. Pelkistämisessä eli redusoinnissa aineistosta pyritään karsimaan pois ne ilmaisut, mitkä eivät ole olennaisia tutkimuksen kannalta, ja löytämään ne ilmaisut, mitkä ovat. Redusointivaiheessa tulee huomioida, että yksi vastaus voi sisältää useita pelkistettyjä ilmaisuja. Pelkistetyt ilmaisut listataan ja näin luodaan pohja analyysin seuraavalle vaiheelle eli klusteroinnille. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.) Teimme erilliset taulukot sekä henkilökunnan että asiakkaiden pelkistetyille ilmaisuille klusteroinnin helpottamiseksi ja niihin kokosimme kaikki pelkistetyt ilmaisut kummankin tutkimusryhmän osalta.

Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin seuraavaksi vaiheeksi klusteroinnin eli ryhmittelyn. Klusteroinnin tarkoituksena on ryhmitellä samoja ilmiöitä tarkoittavat käsitteet omiin luokkiinsa ja muodostaa näin

alaluokat nimeämällä alaluokka nimellä, joka kuvaa luokan sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.)

Vertailimme pelkistettyjä ilmaisuja toisiinsa ja etsimme eroja ja samankaltaisuuksia. Tämän jälkeen yhdistimme samaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaisut alaluokiksi.

Aineiston klusteroinnin jälkeen aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Abstrahoinnissa tutkimusaineiston kielellisistä ilmaisuista edetään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahoinnin aikana luokituksia yhdistellään niin kauan kuin se on mahdollista. Käsitteitä yhdistelemällä voidaan saada vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93–94.)

Alaluokkien muodostamisen jälkeen teimme taulukon, johon lisäsimme kaikki alaluokat. Vertailimme alaluokkia ja niiden eroja sekä samankaltaisuuksia, minkä jälkeen yhdistimme yhteensopivista alaluokista teoreettisia käsitteitä eli yläluokkia. Yhdistimme yläluokat pääluokiksi, jotka muodostivat yhdistävän luokan. Luokituksia yhdistämällä saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Teimme asiakkaiden sekä henkilökunnan haastattelujen kautta kerätyistä aineistoista aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Taulukoiden tarkoituksena on toimia esimerkkinä siitä, miten olemme analysoineet haastatteluaineiston. Havainnollistamme sisällönanalyysin tekemistä seuraavilla taulukoilla 1. ja 2.

Taulukko 1. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen asiakkaiden näkökulmasta

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat	Pääluokat	Yhdistävä luokka
“Se tarkoittaa sitä, että saa itse tehdä päätökset. Se että voi ite tehdä ne päätökset ja vaikuttaa tiettyihin asioihin itse.”	<u>Päätösten tekeminen, asioihin vaikuttaminen itse</u>	Päätösten tekeminen	Osallisuutta lisäävät asiat	Osallisuus	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen asiakkaiden näkökulmasta
“En oo. Koska ohjaajat meillä suunnittelevat. No en oo suunnitellu. No kyllä se varmaan ois ihan hyvä?”	Ei ole ollut suunnitelmassa, koska ohjaajat suunnittelevat. Toteaa, että olisi varmaan hyvä suunnitella	Ohjaajat suunnittelevat	Osallisuutta heikentävät asiat		
“Puutyöt”	Puutyöt ovat parasta töissä	Tiettyjen työtehtävien noston	Työviihtyvyyttä parantavat asiat	Työhyvinvointi	
“No sanottas et mee sitten paikalles istumaan sitte, se on varmaan vastaus. Näin se on ainakin muitten tekijöiden kanssa ollu, ku ne ei tee kaikkee tai pysty tekemään kaikkee. Ne menee paikalleen istumaan räpläämään kännykkää tai jotai.”	Epäilee, että tarjolla istumista, ollut muiden kohdalla	Osallistumattomuudesta epämieluisia seurouksia	Tyytymättömyys vaihtoehtoihin		

Taulukko 2. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen henkilökunnan näkökulmasta

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat	Pääluokat	Yhdistävä luokka
“Ennen, varmasti miekin käytin tälläistä toiminta-tapaa, kuten: Tule, mene, Nyt tähän just tälläisiä niinku. Mutta kun on itsemääräämisoikeus, niin nyt pitää käyttää tulisitko, menisitkö.”	Lähestymistavan muuttaminen, pyytämisen sijaan	Asiakaslähtöinen työote	Asiakaslähtöisyys	Itsemääräämisoikeuden toteutumista edistävät asiat	Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen henkilökunnan näkökulmasta
“Siellä on aika monta lakia mitkä määrittää itsemääräämisoikeutta. Perustuslaissa tulee tietynlaiset oikeudet, yhdenvertaisuuslaista ja kehitysvammalaista.”	Oikeudet tulevat perustuslaista, yhdenvertaisuuslaista ja kehitysvammalaista.	Itsemääräämisoikeutta määrittävät lait	Lakien integrointi työhön		
“Sitten taas joku toteaa meille, että hän ei haluaisi enään käydä työ- ja päivätoiminnassa että jäisi eläkkeelle. Sitten me viedään toive eteenpäin ja sieltä ei tapahdu mitään. Tai joku toivois, ettei tarvis käydä joka päivä toiminnassa. kyllä ne toiveita esittää, mut ei niitä aina kuunella.”	Joku toteaa että haluaisi jäädä eläkkeelle. Toive viedään eteenpäin ja mitään ei tapahdu.	Itsemääräämisoikeuden rajoitus talon ulkopuolella	Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen	Itsemääräämisoikeuden toteutumista haastavat asiat	
“Kyllähän se tietysti vaikuttaa ihan jonku verra. Eli jos on ihminen vaikka kellä ei oo puhekykyä ei pysty oikeen ilma-semaan itseään millää konstilla. Ei osaa oikeen viitoakkaan. Miten me ymmäretään sitä, mitä hän haluaa tehdä.”	Vamman laatu vaikuttaa itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Itseilmaisun puute hankaloittaa tahdon selvittämistä.	Vamman laatu	Haasteet		

6 TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin analysoidun haastatteluaineiston tuloksia. Olemme lisänneet tuloksiin lainauksia haastateltujen vastauksista.

6.1 Millä tavoilla asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminnassa?

Haastatteluista tulee ilmi, että asiakkaita kehoitetaan osallistumaan omien kykyjensä mukaan ja heitä avustetaan vaikeissa töissä. Omat kyvyt ylittäviin töihin ei pakoteta, eräs henkilökunnan jäsen kertookin haastattelussa seuraavasti:

“Ollaan sovittu, että kaikki osallistuvat omien kykyjen ja voimien mukaan.”

Asiakkaiden haastattelut osoittivat, että asiakkaat pääsevät tekemään työtä, josta he pitävät, ja he saavat itse päättää toimintaan osallistumisesta. Jokainen haastatelluista asiakkaista kertoikin, että saa itse päättää osallistumisesta. Neljä viidestä asiakkaasta kuvasi työn parhaiksi puoliksi työntekoon liittyviä asioita. Asiakkaat nostivat esiin tiettyjä työtehtäviä haastatteluissa seuraavasti:

“Puutyöt on parhaita työpaikalla.”

Asiakkaiden haastattelujen mukaan asiakkaat pystyvät kieltäytymään työtehtävästä tai toiminnasta ja neljä viidestä asiakkaasta pääsi suunnittelemaan omaa työtään halutessaan. Haastateltu asiakas kertoo suunnittelusta seuraavasti:

“Se tuntuu hyvältä, kun saaki tehdä sitä mitä on toivonu.”

Toinen haastatelluista totesi seuraavasti:

“Ohjaajat meillä suunnittelevat.”

Kolme viidestä asiakkaasta oli päässyt tuomaan omia ideoitaan esille suunnitteluprosessissa, ja heidän ideoitaan oli toteutettu työpaikalla. Kaksi viidestä asiakkaasta mainitsi, että heillä on mahdollisuus kokeilla uusia asioita halutesaan.

Kolme viidestä henkilökunnan jäsenestä mainitsee haastattelussa, että asiakkaan kieltäytyessä toiminnasta, hänet pyritään saamaan osallistumaan keskustelemisen ja neuvottelemisen avulla. Kaikki henkilökunnan jäsenet olivat kuitenkin sitä mieltä, että asiakkaalla täytyy olla mahdollisuus olla osallistumatta tai tehdä jotakin muuta. Eräs henkilökunnan jäsenistä kuvailee toimintaan vaikuttavan resurssien lisäksi sen, miten asiakas nähdään:

“Miten me nähdään se asiakas? Onks se osana koneistoo. Eli meillä on tämmöstä toimintaa ja asiakas sopeutuu siihen vai onko se niin, että meillä on tällainen asiakas, jolla on tällaiset tarpeet ja tällaiset halut ja me muokattaisiin omaa toimintaamme niistä lähtökohdista. Toinenhan näistä on paljon helpompi tapa.”

Yksi haastateltavista nosti esiin myös mahdollisuuden vallankäytöstä seuraavasti:

“Kyllähän meillä on tosi paljon valtaa ja osa meistä ohjaajista käyttää sitä väärinkin. Tuskin kukaan tietoisesti, mutta sitä on aika vaikea tajuta, että miten paljon meillä on terveys- ja sosiaalityössä valtaa toisten yli ja miten me käytetään sitä koko ajan ja miten meidän tulisi olla velvollisia perustelemaan se, miksi me toimimme tietyllä tavalla. Eli suhteuttaa se meidän asiakkaaseemme se meidän vallankäyttömme.”

6.2 Toteutuuko itsemääräämisoikeus asiakkaan mielestä?

Itsemääräämisoikeus asiakkaiden näkökulmasta oli selkeämpi ja yksinkertaisempi henkilökunnan näkemykseen verrattuna. Asiakkaat kuvasivat haastattelussa itsemääräämisoikeutta seuraavasti:

“Se tarkoittaa sitä, että saa itse tehdä päätökset.”

Itsemääräämisoikeutta kuvattiin myös seuraavasti:

“Se, että voi itse tehdä ne päätökset ja vaikuttaa tiettyihin asioihin itse.”

Kaikkien asiakkaiden itsemääräämisoikeuden kuvauksissa toistuivat omista asioista määrääminen ja päätösten tekeminen. Asiakkaiden haastattelussa nousi esiin seuraavia itsemääräämisoikeutta edistäviä asioita: päätösten tekeminen itse, asioista määrääminen, oman kyvykkyyden mukaan tekeminen, suunnitteluun osallistuminen ja henkilökohtaisten toiveiden esittäminen ja niiden toteutuminen.

Asiakkaiden haastattelussa nousi esiin seuraavia asioita työn hyvistä puolista: hyvä työyhteisö, miellyttävä työpaikka, tietyt työtehtävät, mahdollisuus oppia ja päästä kokeilemaan uusia asioita. Suunnitelmaprosesseihin oli lähes kaikilla mahdollisuus osallistua, mutta moni tyytyi ohjaajien valmiiksi suunnittelemiin toimintoihin.

Esille noussut rauhattomuus aiheutti osalle haastateltavista väsymystä oloa ja keskittymisvaikeuksia. Yksi haastateltavista kuvasi asiaa näin:

“Minä koen, että tuolla on niin rauhatonta tuolla meidän tiimissämme. Kauhea hälinä ja metakka ja tulee hirmu ärtyneeksi ja vihaiseksi.”

Kaksi viidestä asiakkaasta toi haastattelussa esille rauhattomuuden, ja toinen heistä kertoi pääsevänsä rauhallisempaan tilaan tarvittaessa.

Jokainen asiakkaista mainitsi, että heillä on mahdollisuus olla osallistumatta töihin, ja kolme viidestä haastatellusta mainitsi, ettei ikinä kieltäydy työtehtävistä. Yksi haastatelluista kertoi, että osallistumattomuus vaikuttaa palkan

määrään. Toinen haastateltu asiakas kuvaa työtehtäville vaihtoehtoisia toimintoja tylsiksi.

Asiakkaiden haastatteluissa korostui tyytyväisyys työtehtäviä kohtaan, sillä neljä viidestä haastatellusta mainitsee työn parhaiksi puoliksi erilaiset työn sisältöön liittyvät asiat. Määrällisesti vaihtoehtoja ei ollut paljoa, mutta haastateltavien asiakkaiden mielestä mielekkäitä vaihtoehtoja kuitenkin löytyi. Myös yleinen tyytyväisyys työpaikkaa kohtaan korostui haastatteluissa, sillä suurin osa haastateltavista asiakkaista mainitsi, ettei muuttaisi työpaikalla mitään. Kaikki haastatellut asiakkaat kokivat työpaikan hyväksi ja neljä viidestä nosti esiin sen, että työpaikassa ei ole mitään huonoa.

6.3 Toteutuuko asiakkaan itsemääräämisoikeus henkilökunnan mielestä?

Itsemääräämisoikeuden määritelmä henkilökunnan näkökulmasta ei ollut niin yksiselitteinen kuin asiakkaiden näkökulmasta. Kaksi viidestä henkilökunnan jäsenestä mainitsi itsemääräämisoikeuden perustuvan lakeihin, ja yksi heistä mainitsee itsemääräämisoikeuden olevan iso osa työtä. Itsemääräämisoikeuden kerrotaan myös tukevan työtä sekä alaa, ja eräs haastatelluista kertoo itsemääräämisoikeuden merkityksen selkeytyneen hänen kohdallaan työkokemuksen myötä.

Haastatteluissa nousi esiin itsemääräämisoikeutta määrittäviä lakeja, kuten yhdenvertaisuuslaki, perustuslaki ja laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Kaksi haastateltua viidestä pitää keskustelua itsemääräämisoikeudesta tärkeänä, jotta itsemääräämisoikeuteen liittyvät lait toteutusivat työpaikalla. Kaksi muuta haastateltua painottaa oman toiminnan valvomisen tärkeyttä. Yksi haastatelluista huomautti ongelmakohdista lakien toteutumisessa:

“Kaikille tarjotaan samaa, toteutuuko se? Ei aina.”

Hän pitää yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisena sitä, jos kovaäänisempi asiakas saa enemmän oikeuksia kuin muut.

Kaikki haastatellut henkilökunnan jäsenet nostivat esille, että asiakkaalla tulee olla mahdollisuus päättää omasta osallistumisesta. Asiakkaita kannustetaan ja houkutellaan osallistumaan, mutta ketään ei pakoteta. Työntekijät myös nostivat haastatteluissa esille sen, että asiakkaita täytyy ohjata pyytämällä käskemisen sijasta. Haastatteluista nousee esiin myös keskustelukulttuurin vaikutus, haastateltujen mukaan itsemääräämisoikeudesta on tärkeää käydä keskustelua ja huomioida se, miten asiakkaista puhutaan.

Henkilökunnan jäsenet kertoivat haastatteluissa ammattitaidon tärkeydestä työssään. He kuvailevat ammattitaitoa tarvittavan asiakkaiden kanssa kommunikoidessa ja heidän tahtoaan selvitettäessä sekä mielekkään toiminnan suunnittelussa. Ammattitaidon tärkeys korostui erityisesti toiminnan suunnittelussa, sillä toiminta tulee suunnitella sellaiseksi, että asiakkaat saadaan innostumaan toiminnasta ja että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistumiseen.

6.4 Mitkä asiat ovat haasteellisia itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta?

Henkilökunnan haastatteluissa nousi esiin monia itsemääräämisoikeuden toteutumista haastavia asioita. Näiden keskiössä olivat itsemääräämisoikeuden rajoittaminen työpaikalla ja kotona, resurssit sekä vamman laatu. Kaikki henkilökunnan jäsenet nostivat esiin sen, että vamman laatu vaikuttaa itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Vammat, joiden mainittiin rajoittavan asiakkaan mahdollisuutta osallistua, liittyivät liikkumisrajoitteisiin. Kommunikaatiohaasteet puolestaan vaikeuttivat asiakkaan tahdon selvittämistä.

Aineistosta tulee ilmi, että vamman laatu voi vaikuttaa erittäin suuresti itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Henkilökunnan jäsen nosti haastattelussa esiin, että asiakas, joka kykenee ilmaisemaan itseään hyvin, pystyy päättämään omasta asiakkuudesta, työ- ja lomapäivistä sekä työtehtävistä. Hän

nosti esiin myös sen, että asiakkaiden kommunikoinnin ollessa erittäin heikkoa, he eivät pysty vaikuttamaan edes omaan asiakkuuteensa. Haastateltavat nostivat konkreettisia esimerkkejä kommunikaatiohaasteista ja ammattitaidon tärkeydestä, eräs haastateltu kuvaa asiaa näin:

“Meillä on myös yksi asiakas, joka sanoo kaikkeen ei. Ja se voi tarkoittaa ihan mitä vaan.”

Itsemääräämisoikeuden kerrotaan toteutuvan paremmin työtoiminnan kuin päivätoiminnan puolella, sillä työtoiminnassa asiakas pystyy vaikuttamaan omiin työtehtäviinsä.

Eräs haastatelluista henkilökunnan jäsenistä kertoo, että asiakasta on jouduttu rajoittamaan hygienihaalarilla. Muiksi työ- ja päivätoiminnassa käytetyiksi rajoitustoimenpiteiksi haastatellut mainitsevat asiakkaan taskujen tyhjentämisen, liiallisen syömisen rajoittamisen, turhan vessassa istumisen rajoittamisen sekä rajoitustoimenpiteet muissa terveysturva- ja turvallisuusasioissa.

Haastatellut nostavat esiin monia asumisyksikön puolelta tulevia rajoitteita. Yksi haastatelluista mainitsee, että asiakkaan tupakointia työpäivän aikana rajoitetaan antamalla mukaan töihin tietty määrä tupakkaa. Kaksi viidestä haastatellusta mainitsee siitä, että kehitysvammaisten mahdollisuutta sairausloman pitämiseen rajoitetaan. Eräs haastatelluista kuvaa tilannetta näin:

“Joskus näkee asiakkaita, jotka ovat selvästi kipeänä. On soitettu asumisyksikköön niin vastaus voi olla tyyliin, että hän vain näyttölee.”

Yksi henkilökunnan jäsenistä kuvaa itsemääräämisoikeuden rajoittamista seuraavalla tavalla:

“Osahan päättää, että kuinka pitkiä päiviä he haluavat tehdä, milloin he haluavat pitää lomaa, ja mitä he haluavat tehdä täällä. Toisessa ääripäässä on ne, jotka ei päästä mistään edeltävistä. Kaikki on määrättyä.”

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädetään pykälässä neljä asiakkaan oikeudesta hyvään kohteluun ja sosiaalihuoltoon. Samassa pykälässä mainitaan, että sosiaalihuoltoa järjestettäessä tulee huomioida asiakkaan yksilölliset tarpeet, mielipide, toivomukset ja etu. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. 2. luku 4.§.) Asiakkaan itsemääräämisoikeus ei pääse toteutumaan tilanteessa, jossa asiakkaan ei anneta päättää omista työtehtävistään, työpäivistään ja lomistaan.

Muiksi haasteiksi haastatteluissa mainittiin päivätoiminnan suppeus, tiedonkeruun haasteet ja työtehtävien määrä. Päivätoiminnan kuvailtiin jäävän suppeaksi, sillä ryhmiä on vain yksi, jossa kaikki asiakkaat joutuvat tekemään periaatteessa samaa. Haastateltu mainitsee tiedonkeruun haasteiksi vaikeuden saada asiakkailta perusteltuja vastauksia. Haastatellun mukaan myös asiakaspalautteen kerääminen kyseiseltä kohderyhmältä on haasteellista. Toinen haastateltu kertoo työtehtävien määrään vaikuttavan sen, että yritysyhteistyöt ovat vähentyneet.

Myöskin resurssien kuvailtiin vaikuttavan itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Yksi haastateltavista kuvaili resurssien niukkuuden tuomia haasteita näin:

“Toisaalta myöskin meidän materiaalimme ja välineongelmat. Sehän myös rajoittaa sitä, ei meillä ole täällä kaikkea mitä asiakkaat haluaisivat.”

Lisäksi haastateltava mainitsi, että:

“Meille ei sijaisia saada.”

Hän mainitsi myös, että asiakkaan liikkumisrajoitteet voivat estää tiettyihin toimintoihin osallistumisen, sillä kaikkiin toimintoihin ei ole esteetöntä pääsyä.

6.5 Millä muutoksilla ja toimilla itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan parantaa?

Henkilökunnan haastattelujen mukaan itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan edistää ja parantaa lisäämällä yhteistyötä paikallisten yritysten

kanssa. Näin työtehtäviin pystytään tarjoamaan enemmän vaihtoehtoja, joista valita. Haasteita yritys yhteistyölle tuotti työ- ja päivätoiminnan sijainti. Yksi haastateltavista kertoi asiasta näin:

“Tietysti tämä alue varsinkin on sellainen, että firmat vain lopettavat tai supistavat tuotantojaan ja sitä alkutuotantoa, kun ei ole oikein. Koko ajan meillä on mietinnän alla et mitä voisimme tehdä. Täällä oli yksi yritys esimerkiksi, josta tuli ohjekirjoja ja veneen pohjatulppien pakkaamista ja siitä asiakkaat tykkäsivät.”

Toinen haastateltu henkilökunnan jäsen kuvailee sitä, että yhteiskuntaan osallistuminen ja osallisuus toteutuisivat paremmin, jos työ- ja päivätoimintayksikkö olisi kaupungin keskustassa. Kaksi viidestä haastatellusta nostaa esille sen, että itsemääräämisoikeutta voitaisiin parantaa lisäämällä resursseja. He kuvaavat lisäresurssien mahdollistavan pienryhmää vaativien vaihtoehtojen tarjoamisen sekä toimintavaihtoehtojen lisäämisen.

Haastateltujen mukaan itsemääräämisoikeuden toteutumista voitaisiin parantaa työpaikalla lisäämällä keskustelua aiheesta ja kouluttamalla työntekijöitä kommunikoinnissa asiakkaan tahdon selvittämiseksi. Yksi haastatelluista nostaa esille sen tärkeyttä, että asiakas tunnetaan henkilökohtaisesti. Hän kertoo, että osalla asiakkaista on esimerkiksi täysin oma viittomakielensä, jota ei pysty opiskelemaan muuten kuin vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Yksi haastateltavista kuvasi vuorovaikutuksen merkitystä itsemääräämisoikeuden kehittämiseksi seuraavasti:

“Juuri sillä puhumalla. Keskustellaan ja kysellään ja kuunnellaan meidän asiakkaitamme.”

Yksi haastatelluista nosti esille, että panostamalla uusien asiakkuuksien alkamiseen voitaisiin parantaa itsemääräämisoikeuden toteutumista. Haastateltu kuvaili konkreettisin esimerkein kommunikaation parantamista:

“Meillä ei esimerkiksi ole mitään kirjallista haastattelulomaketta siinä käytössä (Aloitusk keskustelussa). Sekin on resurssikysymys

ja osittain myös kulttuuri- kysymys. Sitä asiakaspalautetta, jos keräisi, mutta mikä olisi se järkevä tapa. Kehityskeskusteluja asiakas-ohjaaja -tasolla, siihen joku hyvä malli mitä voitaisiin käyttää.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa tuomme tiivistetysti esiin johtopäätöksiämme asettamiemme tutkimuskysymysten sekä aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin analysoidun haastatteluaineiston pohjalta.

7.1 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen

Perustuslaki takaa kehitysvammaisille samat oikeudet kuin mille tahansa muulle ihmisryhmälle. Kaikki ihmiset ovat perustuslain mukaan yhdenvertaisia. (Perustuslaki 2. luku 6. §.)

Kehitysvammaisten erityishuoltolain 42. pykälässä kerrotaan, että erityishuollon asiakkaan yksilölliset toiveet, tarpeet ja mielipiteet on otettava huomioon erityishuoltoa järjestettäessä. Erityishuollon asiakkaan täytyy saada vaikuttaa ja osallistua omiin asioihinsa. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 3 a. luku 42. §.) Haastattelujen mukaan työntekijät pyrkivät avoimeen keskusteluilmaperiin, oman työn eettisyyden tarkasteluun ja asiakkaiden osallistamiseen työn ja toiminnan suunnittelussa, jotta lait toteutuisivat työpaikalla. Asiakkaille pyrittiin antamaan mahdollisuus tehdä itseään ja omaa työtään koskevia päätöksiä.

Asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminnassa, kun asiakas saa vaikuttaa itse työtehtävien ja toiminnan sisältöön eikä häntä pakoteta osallistumaan. Mieluisat työtehtävät ja toiminta lisäsivät asiakkaan työhyvinvointia. Työhyvinvointia heikensivät vaikeat työtehtävät töissä, rauhallisemman työympäristön tarve ja yleisesti huonot puolet työssä. Työtehtävät, joista ei seurannut onnistumisen kokemuksia, eivät innostaneet niiden tekemiseen tai niihin osallistumiseen.

Laitinen ja Pohjola kuvaavat vuonna 2015 ilmestyneessä Asiakkuus sosiaalityössä -teoksessaan itsemääräämisoikeuden ja asiakaslähtöisyyden olevan yhteydessä toisiinsa. Itsemääräämisoikeus sisältää oikeuden tulla kuulluksi ja oikeuden esittää omia toiveita. Asiakkaan kuuleminen ja hänen toiveidensa huomiointi ovat asiakaslähtöisen työn edellytyksiä. (Laitinen & Pohjola 2015, 47–48.) Tärkeää itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi työ- ja päivätoiminnassa oli antaa asiakkaalle mahdollisuus päättää itseään koskevissa asioissa. Olennaista itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi työ- ja päivätoiminnassa oli mielekkäiden vaihtoehtojen tarjoaminen, jotka motivoivat asiakkaita osallistumaan työhön tai toimintaan. Mielekkäiden vaihtoehtojen luomisessa ja asiakkaan osallistamisessa korostuivat työntekijöiden ammattitaito ja asiakaslähtöisyys.

Kehitysvammaliiton toteuttamassa tutkimuksessa vastaajat kuvasivat itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta ongelmalliseksi sitä, että he eivät voineet vaikuttaa tarpeeksi päätöksentekoprosesseihin, jotka koskivat heitä itseään (Lindh ym. 2023, 135). Yksi opinnäytetyömme tuloksista osoittikin sen, että itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi asiakkaalla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevissa asioissa. Itsemääräämisoikeus ei toteutunut kaikkien asiakkaiden kohdalla samalla tavalla, sillä kaikilla asiakkailla ei ollut samoja vaikutusmahdollisuuksia itseään koskevissa asioissa.

Asiakkaan ottaminen mukaan suunnitteluprosessiin lisäsi asiakkaan osallisuutta. Osallisuutta heikentäviä asioita olivat asiakkaiden jättäminen ulkopuoliseksi suunnittelusta ja toteutumattomat toiveet. Toiveisiin pyrittiin kuitenkin vastaamaan resurssien sallimissa rajoissa.

Opinnäytetyön tulokset olivat osittain samanlaisia asettamiemme lähtöoletuksien kanssa. Tulokset osoittivat, että henkilökunnan jäsenet pyrkivät tarjoamaan erilaisia työ- ja toimintavaihtoehtoja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Tulokset osoittivat myös, että käytössä olevat resurssit aiheuttivat haasteita itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Resurssit eivät kuitenkaan olleet ainoa syy sille, että itsemääräämisoikeuden toteutuminen jäi osittain

puutteelliseksi. Oletimme myös, että henkilökunnan jäsenet ovat joutuneet rajoittamaan itsemääräämisoikeutta terveyden tai turvallisuuden ollessa uhatuna, ja tulokset osoittivatkin tämän oletuksen paikkansapitävyyden.

7.2 Itsemääräämisoikeuden toteutumisen haasteet

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittelee 3 a luvun 42 d pykälässä edellytykset rajoitustoimenpiteiden käyttämiselle. Pykälän 42 d mukaan rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää, jos niiden käyttäminen on välttämätöntä asiakkaan tai muiden ihmisten terveyden ja turvallisuuden takaamiseksi. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, 3 a. luku 42 d. §.)

Henkilökunnan haastattelujen vastauksien perusteella työ- ja päivätoiminnassa käytetyt rajoitukset olivat lain pykälän 42 d edellytyksien mukaisia. Haastatteluissa esiin nousseet hygienihaalarin käyttö, tupakoinnin rajoittaminen, taskujen tyhjentäminen ja syömisen rajoittaminen ovat oleellisia rajoituksia terveyden ja turvallisuuden takaamisen kannalta. Ongelmallisia rajoituksia itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta olivat tietyt asumisyksikön puolelta tulleet rajoitukset. Näitä rajoituksia olivat töihin pakottaminen asiakkaan ollessa sairaana, asiakkaiden lomien pitämisen rajoittaminen ja asiakkaan työpäivistä päättämisen rajoittaminen.

Haasteita asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiselle tuottivat monet vammoihin liittyvät asiat. Kommunikoinnin haasteet, fyysiset rajoitteet ja kognitiiviset haasteet toistuivat haastatteluaineistossa. Nämä erilaiset toimintarajoitteet vaikuttavat asiakkaiden mahdollisuuteen käyttää itsemääräämisoikeuttaan. Itsemääräämisoikeuden kuvattiin toteutuvan paremmin työtoiminnassa kuin päivätoiminnassa, sillä asiakkaan mahdollisuus omille valinnoille toiminnan suhteen päivätoiminnassa oli pienempi. Tämä oli ongelmallista itsemääräämisoikeuden toteutumisen yhdenvertaisuuden kannalta.

Resurssien tai henkilöstön vähäisyys ei saa olla peruste itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle (Valvira s.a.). Resurssit kuitenkin vaikuttivat osaltaan itsemääräämisoikeuden toteutumisen haasteisiin. Liian pienet resurssit aiheuttivat

sen, että päivätoiminnassa saattoi olla vain yksi toimintavaihtoehto. Henkilöstön vähäisyys ei mahdollistanut monien eri toimintavaihtoehtojen samanaikaisuutta tai pienryhmätoimintaa.

Tilat eivät myöskään taanneet yhdenvertaisia mahdollisuuksia kaikille, koska esteettömyys ei ollut kaikkien toimintojen osalta mahdollista.

Kehitysvammaliiton tekemässä tutkimuksessa tuli esiin, että niukat resurssit vaikuttivat mahdollisuuksiin toteuttaa yksilöllistä ja kokonaisvaltaista harkintaa asiakkaiden eduksi (Lindh ym. 2023. 145). Kehitysvammaliiton tutkimuksen tulos työhön vaikuttavista resursseista on samankaltainen opinnäytetyömme tuloksen kanssa, sillä työ- ja päivätoiminnassa resurssit vaikuttivat siihen, kuinka yksilöllistä toimintaa asiakkaalle pystytään tarjoamaan.

7.3 Muutokset ja toimet itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseksi

Asiakkaan itsemääräämisoikeuden parantamiseksi olisi tärkeää edistää ja lisätä työ- ja päivätoiminnan sekä kodin välistä yhteistyötä, jotta jokaisella asiakkaalla olisi samat vaikutusmahdollisuudet itseään koskevissa asioissa. Näin varmistettaisiin, että yhä useamman asiakkaan etu on palvelujen suunnittelun ja toteuttamisen keskiössä, ja edistettäisiin sitä, että itsemääräämisoikeus toteutuu kokonaisvaltaisemmin sen toteutuessa myös asiakkaan kotona. Lisäksi olisi tärkeää kehittää sopivat asiakaspalautteen keräämiseen tarkoitetut lomakkeet, jotta asiakkaiden näkemys voitaisiin ottaa huomioon paremmin toiminnan kehittämisessä, sekä sopivat tiedonkeruulomakkeet, jotta asiakkaan yksilölliset tarpeet voitaisiin huomioida mahdollisimman hyvin heti työ- ja päivätoiminnan asiakkuuden alkamisesta lähtien.

Yhtenä YK:n vammaissopimuksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisuudesta (Invalidiliitto ry s.a.). Työ- ja päivätoiminnan sijainti lähempänä kaupungin keskustaa edistäisi tavoitteen toteutumista.

Työ- ja päivätoiminnan sijainti lähempänä keskustaa avaisi muitakin mahdollisuuksia. Sijainnin muutos mahdollistaisi esimerkiksi pienen myymälän pitämisen, jossa voitaisiin myydä työtoiminnassa valmistettuja tuotteita. Tämä edistäisi yhteiskuntaan osallistumista kehitysvammaisten kohdalla.

Resursseja lisäämällä pystyttäisiin palkkaamaan lisää henkilökuntaa, joka mahdollistaisi monipuolisemmat toimintamahdollisuudet sekä työ- että päivätoiminnassa. Näin voitaisiin edistää sitä, että itsemääräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti kummassakin toiminnassa. Henkilökunnan määrän lisääminen voisi myös ennaltaehkäistä vallankäytön tilanteita, joissa toiminta suunnitellaan henkilökunnan työn helppouden näkökulmasta asiakkaan tarpeiden sijasta.

Lisäämällä yhteistyötä paikallisiin yrityksiin voitaisiin lisätä asiakkaille tarjottavien työtehtävien määrää. Resursseja lisäämällä voitaisiin myös taata työhön tarvittavat materiaalit ja esteettömät tilat ja näin tukea työn asiakaslähtöisyyttä ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Resursseja lisäämällä pystyttäisiin myös kouluttamaan työntekijöitä esimerkiksi kommunikaatioon liittyvissä asioissa. Onnistunut kommunikaatio on ensiarvoisen tärkeää asiakkaan tahdon selvittämiseksi. Asiakkaan tahdon selvittäminen on taas ensiarvoisen tärkeää itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.

8 POHDINTA

8.1 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Suunnittelimme haastattelukysymykset niin, että niissä ei kysytty henkilötietoja. Tallensimme haastattelut, ja näin ollen haastatellut henkilöt olivat tunnistettavissa äänestä, tämän takia pyysimme opinnäytetyöhön osallistujilta luvan myös henkilötietojen keräämiseen. Kun saimme litteroitua äänitteet tekstiksi eikä niillä ollut enää käyttöä opinnäytetyömme kannalta, poistimme ne. Opinnäytetyössämme haasteita aiheutti oikeanlaisten kysymysten asettelu, jotta ne

ovat asiakkaiden kehityksen ja ymmärryksen kanssa samalla tasolla eivätkä ole liian johdattelevia.

Olemme säilyttäneet opinnäytetyössä käytettyjä aineistoja OneDrive-palvelussa, johon pääsy on ainoastaan meillä tutkimuksen tekijöinä, sillä pääsy OneDriveen on suojattu salasanoilla. Äänitimme haastattelut manuaalisesti puhelimillemme ja poistimme ne niistä litteroinnin valmistuttua. Puhelimemme oli suojattu salasanoilla haastatteluaineiston säilytyksen ajan.

Pyrimme lisäämään opinnäytetyömme luotettavuutta käyttämällä tietoperustan keräämisessä sekä analyysin teossa luotettavia lähteitä. Lähteiden luotettavuutta lisäsi niiden ajankohtaisuus. Olemme pyrkineet lisäämään lähteidemme luotettavuutta myös käyttämällä lähteinä useita virallisia tahoja. Pyrimme lisäämään haastatteluaineiston luotettavuutta haastattelemalla viittä asiakasta sekä viittä henkilökunnan jäsentä. Näin saimme opinnäytetyöhömmme kattavan tutkimusaineiston, joka sisälsi ammatillisen näkökulman lisäksi myös asiakkaan näkökulman. Aineistonkeruussa luotettavuutta lisäsi haastattelujen nauhoittaminen, sillä näin saimme kirjattua haastateltujen puheenvuorot muuttumattomina.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK määrittelee julkaisussaan (2023) hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteiksi luotettavuuden sekä rehellisyyden tieteellisen toiminnan aikana, arvostuksen kaikkia osapuolia kohtaan ja vastuun kantamisen työn kaikissa vaiheissa (TENK 2023, 12). Olemme tutustuneet tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin ja olemme noudattaneet niitä parhaan taitomme mukaan niiltä kaikilta osin, mitä julkaisussa kerrotaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvan.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK määrittelee julkaisussaan (2019), milloin tutkimuksessa on tarpeen pyytää eettinen ennakoarviointilausunto ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Julkaisun mukaan esimerkiksi tutkimusasetelmat, joissa puututaan tutkittavien fyysiseen koskemattomuuteen tai altis-

tetaan tutkittavia voimakkaille ärsykeille, edellyttävät eettisen ennakoarviointilausannon hakemista tutkimuksen suorittamista varten. (TENK 2019, 18). Olemme tutustuneet ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin ja ihmistieteiden eettiseen ennakoarviointiin Suomessa. Opinnäytetyömme ei sisältänyt tutkimusasetelmia, jotka olisivat edellyttäneet hakemaan eettistä ennakoarviointilausuntoa. Olemme noudattaneet opinnäytetyömme aikana ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen periaatteita kaikilta niiltä osin, mitä julkaisussa niistä kerrotaan.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry on julkaissut (2020) opinnäytetyön eettisten ohjeiden muistilistan, jonka tarkoituksena on edistää opiskelijan toiminnan eettisyyttä opinnäytetyöprosessin aikana. Muistilista muistuttaa opiskelijaa selvittämään, onko hän jostakin syystä esteellinen tekemään opinnäytetyötä. Muistilistan mukaan opiskelijan tulee arvioida opinnäytetyön ohjajan kanssa sitä, ovatko hänen resurssinsa riittävät opinnäytetyön edellytyksiin nähden, ja perehtyä itsenäisesti opinnäytetyönsä aiheeseen sekä siihen, mitä tutkimuseettisyydestä ohjeistetaan. Opiskelijan tulee myös hankkia opinnäytetyölleen tutkimusluvut ja eettinen ennakoarviointi, jos niitä edellytetään kyseisen opinnäytetyön kohdalla. Muistilista muistuttaa opiskelijaa tekemään opinnäytetyön kannalta olennaiset sopimukset ja toimimaan opinnäytetyöprosessin aikana siten, että hän noudattaa tietosuojaa koskevia periaatteita. Muistilistan mukaan opinnäytetyöprosessin aikana kerättyjen aineistojen säilyttämisestä sekä aineistoihin liittyvistä oikeuksista on päästävä yhteisymmärrykseen kaikkien yhteistyötahojen kesken. Muistilistassa kerrotaan myös, että opiskelijan tulee ilmoittaa siitä, jos opinnäytetyöhön liittyy rahoitusta tai muita mahdollisia eturistiriitoja. Opiskelijaa muistutetaan myös opinnäytetyön julkisuudesta ja siitä, että opinnäytetyö tullaan tarkastamaan plagioinnin ehkäisemiseksi. (Arene ry 2020, 14.) Olemme toimineet opinnäytetyöprosessin aikana muistilistan esittämällä tavalla sekä pyrkineet toimimaan muidenkin julkaisun esittämien suositusten mukaisesti.

8.2 Jatkokehittäminen

Johtopäätöksiemme pohjalta mielestämme olisi tärkeää tutkia jatkossa sitä, miten voidaan kehittää asumisyksiköiden sekä työ- ja päivätoiminnan välistä yhteistyötä. Tutkimus aiheesta olisi tärkeää, sillä itsemääräämisoikeuden toteutuessa vain toisessa näistä paikoista itsemääräämisoikeuden kokonaisvaltainen toteutuminen jää puutteelliseksi. Jatkotutkimuksen tarkoituksena olisi saada parannettua kommunikaatiota eri toimijoiden välillä, jotta asiakkaista saataisiin mahdollisimman yksilöllinen ja moniulotteinen ymmärrys ja heidän itsemääräämisoikeutensa toteutumista pystyttäisiin tukemaan mahdollisimman hyvin asumisyksikön ja työ- ja päivätoiminnan yhteistyön seurauksena. Yksilöllisellä ja moniulotteisella ymmärryksellä tarkoitamme sitä, että eri toimijat jakavat toisilleen sitä tietoa, mitä heille on kertynyt asiakkaiden yksilöllisistä tarpeista, toimintatavoista ja kommunikoinnista. Tutkimuksen voisi tehdä esimerkiksi toiminnallisena tutkimuksena, jossa luodaan ohjeistus kommunikaatiosta, selkokielisten lomakkeiden luomisesta ja niiden läpikäymisestä kehitysvammaisen asiakkaan kanssa. Näiden avulla saataisiin asiakas mukaan paremmin päätöksentekoa koskeviin asioihin ja lisättyä asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.

8.3 Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessin aikana

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa ja kehittää keinoja itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseen. Koemme, että pääsimme tavoitteisiimme, sillä esittelemme tuloksissamme tapoja, joilla itsemääräämisoikeus toteutuu kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa. Esittelemme johtopäätöksissämme tuloksien pohjalta syntyneitä kehittämisen keinoja itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseksi. Onnistuimme mielestämme myös haastattelukysymysten kielellisessä muotoilussa, sillä ne oli tehty selkokielellä ja ne olivat ymmärrettäviä haastateltaville. Haluamme lisäksi mainita, että opinnäytetyö sai meidät ylittämään itsemme ammatillisesti, sillä emme ole ennen tehneet näin laajaa kirjallista tuotosta tai osallistuneet näin suuren projektin suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Haasteita opinnäytetyössämme aiheutti erityisesti suunnitellun aikataulun noudattaminen. Tästä syystä opinnäytetyöprosessi opettikin meille kummallekin pitkäjänteisyyttä ja kommunikaation tärkeyttä. Lisäksi vähäinen kokemus kohderyhmän kanssa toimiessa aiheutti tiettyjä haasteita opinnäytetyöprosessin aikana. Esimerkiksi niukat vastaukset haastattelukysymyksiin eivät antaneet mahdollisuutta kysyä jatkokysymyksiä kaikissa tilanteissa. Kysymykset olisivat voineet olla selkeämmin eri kokonaisuuksiin liittyviä. Asiakkaille suunnitelluissa kysymyksissä kolme erillistä kysymystä liittyi oman työn suunnitteluun, ja haastateltavan vastatessa yhteen kysymykseen kieltävästi eivät loputkaan oman työn suunnitteluun liittyvistä kysymyksistä olleet käytettävissä kyseisen asiakkaan kohdalla. Tästä opimme ennakkoinnin ja varakysymysten suunnittelun tärkeyden tutkimusta tehdessä. Haastatteluiden pituus jäi joidenkin asiakkaiden kanssa lyhyeksi, joten lisäkysymysten avulla lyhyemmistäkin haastatteluista olisi saanut kerättyä enemmän aineistoa.

Koemme, että haastateltujen sekä aineiston määrä olivat riittäviä kvalitatiivista tutkimustamme varten, sillä saimme vastaukset asettamiimme tutkimuskysymyksiin.

8.4 Opinnäytetyön hyödyt työelämäkumppanin kannalta

Uskomme, että työelämäkumppani pystyy hyödyntämään opinnäytetyömme tuloksia ja johtopäätöksissä esiteltyjä kehitysehdotuksia kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnan parantamiseen. Opinnäytetyöstämme tulee esiin konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka itsemääräämisoikeuden toteutumista voidaan parantaa työ- ja päivätoiminnassa esimerkiksi työtoiminnan vaihtoehtojen lisäämisen, resurssien turvaamisen sekä yritysysteistyön kautta. Opinnäytetyö osoittaa myös työelämäkumppanille resurssien oikeanlaisen kohdentamisen ja lisäämisen tärkeyttä, sillä resurssit ovat ensiarvoisen tärkeitä laadukkaan ja asiakaslähtöisen työn takaamiseksi.

Opinnäytetyön tekeminen asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa on todennäköisesti lisännyt työpaikalla keskustelua aiheesta. Lisäksi työntekijät ovat joutuneet pohtimaan aihealuetta haastatteluiden myötä, mikä mahdollisesti on saanut heidät arvioimaan ja kehittämään omaa toimintaansa. Toivomme myös, että opinnäytetyömme lisää kiinnostusta vammaistyötä kohtaan ja herättäisi yhteiskunnallista keskustelua kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisesta.

LÄHTEET

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%20C3%84YTET%20C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382> [viitattu 30.8.2023].

Eloisa s.a. Etelä-Savon hyvinvointialue. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://etelasavonha.fi/> [viitattu 18.9.2023].

Eloisa s.a. Vammaisten päivätoiminta. Etelä-Savon hyvinvointialue. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://etelasavonha.fi/palvelut/vammaispalvelut/vammaisten-paiva-ja-tyotoiminta/vammaisten-paivatoiminta/> [viitattu 18.9.2023].

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-37-6495-1> [viitattu 3.6.2023].

Invalidiliitto ry. s.a. YK:n vammaissopimus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/vammaisten-oikeudet/ykn-vammaissopimus> [viitattu 17.3.2024].

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2017. Itsemääräämisoikeus. WWW-sivut. Tampere. Saatavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/>. [viitattu 30.8.2023].

Kehitysvammaliitto ry. 2016. Kehitysvammaisuus. WWW-sivut. Espoo. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>. [viitattu 30.8.2023].

Kehitysvammaliitto ry. 2016. Tutkimusjulkaisut. WWW-sivut. Espoo. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/tutkimusjulkaisut/> [viitattu 8.9.2023].

Kivirauma, J. 2014. Muuttuvat marginaalit: näkökulmia vammaistutkimukseen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry 2008. E-kirja. Saatavissa: kehitysvammaliiton-tutkimuksia-1.pdf (kehitysvammaliitto.fi) [viitattu 8.9.2023].

Laitinen, M. & Pohjola, A. 2015. Asiakkuus sosiaalityössä. 1. painos. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524957069> [viitattu 28.2.2024].

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lindh, J., Kivistö, M., Martin, M., Vesala, H. & Heinonen, P. 2023. Harkinta vammaissosiaalityössä. Espoo. Kehitysvammaliitto. PDF-dokumentti, Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/2023/11/harkinta-vammaissosiaalityossa-verkko-01.pdf> [viitattu 15.3.2024].

Nevala, S., Perez, J. & Lehtinen, M. (toim.) 2019. Lähihoitajan eettiset ohjeet. Helsinki: SuPer ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.superliitto.fi/site/assets/files/4599/superliitto-lahihoitajan-eettiset-ohjeet-2019.pdf> [viitattu 15.9.2023].

Seedhouse, D. 2008. Ethics: The heart of healthcare. 3. painos. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons incorporated. E-kirja. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/detail.action?docID=406494#> [viitattu 14.9.2023].

SOAMK. 2023. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf> [viitattu 8.3.2024].

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

SOSTE. 2018. Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin. WWW-dokumentti. Päivitetty 23.11.2018. Saatavissa: <https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/> [viitattu 21.2.2024].

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

THL. 2023a. Päivätoiminta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta#kehitysvammalaki> [viitattu 1.9.2023].

THL. 2023b. Työ ja työtoiminta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tyo-ja-tyotoiminta> [viitattu 20.9.2023].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118> [viitattu 11.9.2023].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden ennakoarvointi Suomessa. PDF-dokumentti. Päivitetty 29.1.2021. Saatavissa: [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa \(tenk.fi\)](https://www.tenk.fi/ihmiseen_kohdistuvan_tutkimuksen_eettiset_periaatteet_ja_ihmistieteiden_eettinen_ennakoarvointi_Suomessa_(tenk.fi)) [viitattu 30.8.2023].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. PDF-dokumentti. Päivitetty 24.8.2023. Saatavissa: [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(tenk.fi\)](https://www.tenk.fi/hyva_tieteellinen_kaytantö_ja_sen_loukkausepäilyjen_kasitleminen_Suomessa_(tenk.fi)) [viitattu 29.8.2023].

Työterveyslaitos s.a. Työhyvinvoinnin tiedolla johtaminen sote alalla. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/tyohyvinvoinnin-tiedolla-johtaminen-sote-alalla/osa-1-strateginen-tyohyvinvoinnin-johtaminen-ja-kasitteet/11-tyohyvinvointi> [viitattu 23.2.2024].

Valvira s.a. Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus. WWW-sivut. Saatavissa: <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/vammaisten-henkiloiden-itsemaaraamisoikeus> [vitattu 9.2.2024].

Vernerinet.net. 2024. Työtoiminta. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. WWW-dokumentti. Päivitetty 1.2.2024. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/tyotoiminta> [viitattu 9.3.2024].

Åberg, L. 2021. Kehitysvammaisuus. Lääkärikirja Duodecim. WWW-dokumentti. Päivitetty 8.9.2021. Saatavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556> [viitattu 6.3.2024].

Haastattelukysymykset

Haastattelukysymykset

Henkilökunnalle:

1. Onko sinulle selvää mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa oman kohderyhmäsi kanssa?
2. Millä tavoin asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminnassa?
3. Miten työpaikalla pidetään huolta siitä, että itsemääräämisoikeuteen liittyvät lait toteutuvat?
4. Miten toimitaan silloin, kun asiakas ei ole suostuvainen suunniteltuun toimintaan?
5. Millä tavoin voitaisiin kehittää itsemääräämisoikeuden toteutumista?
6. Onko eroavaisuuksia asiakkaiden kohdalla vai onko kaikilla yhtäläinen mahdollisuus osallistua omaan asiakassuunnitelmaan?
7. Mitä asioita nähdään haasteellisena/esteinä itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi/huomioimiselle kohderyhmän kanssa?
8. Kuinka paljon vamman laatu vaikuttaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiseen?
9. Millä tavoin asiakkaat osallistuvat omien asioiden hoitamiseen?
10. Onko organisaatiossa asiakkaita, joilla itsemääräämisoikeutta on rajoitettu? Jos on, miksi ja millä tavalla?
11. Tuleeko mieleen vielä jotain, mitä en ole muistanut kysyä?

Asiakkaille:

1. Tiedätkö mitä tarkoittaa itsemääräämisoikeus? Kuvaile mitä se tarkoittaa sinulle.
2. Tykkäätkö käydä töissä? Jatkokysymys: mikä on siellä parasta/huonointia?
3. Saatko itse päättää, osallistutko toimintaan, jota käydään tekemään?
4. Mitä tapahtuu, jos et halua/tee määrättyä työtehtävää?
5. Oletko ollut mukana suunnittelemassa päivätoimintaa? Tai omia työtehtäviä?
6. Mikä on parasta suunnittelemisessa? Miksi?
7. Mikä tuntuu ikävältä suunnittelemisessa? Miksi?
8. Saatko vaikuttaa omiin työtehtäviin?
9. Jos saisit muuttaa työpaikalla jotain, mitä muuttaisit?
10. Mitä toivot, että työpaikalla ei tehtäisi? Jatkokysymys: Kun tätä tehdään, onko sinun pakkosi osallistua siihen?
11. Kuunnellaanko sinun toiveitasi työpaikalla?

Saatekirje

Moi!

Opiskelemme ammattikorkeakoulussa Sosionomi, kouluhyvinvointi ja kuraattorityö linjaa. Teemme opinnäytetyötä Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisalle, jonka alaisuudessa yksikkönne toimii. Tarkoituksenamme olisi kuulla työntekijöiden ja asiakkaiden näkemys siitä, miten asiakkaan itsemääräämisoikeus toteutuu työ- ja päivätoiminta -yksikössänne. Tutkimuksen avulla on tarkoitus parantaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Opinnäytetyö toteutetaan haastatteluilla, johon kutsumme teidät osallistumaan. Osallistuminen merkitsee oheisen kyselylomakkeen täyttämistä ja palauttamista. Osallistuminen haastatteluun on täysin vapaaehtoista, luottamuksellista ja sen voi keskeyttää milloin vain.

Tutkimuksen tekemiseen on saatu asianmukainen lupa, kaikki tiedot käsitellään ja häivytetään niin, että niissä ei ole tunnistamisen mahdollisuutta valmiissa opinnäytetyössä. Kyselyyn vastaamiseen on aikaa 7-päivää.

Jos päätätte osallistua haastatteluun, pyydämme teitä palauttamaan vastauslomakkeen 13.10.2023 mennessä.

Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan osoitteessa www.theseus.fi

Ystävällisin terveisin

Olavi Huvi

Yhteystiedot

Theo Moraal

Yhteystiedot

(Tekstiä muutettu osittain tunnistettavuuden ehkäisemiseksi)